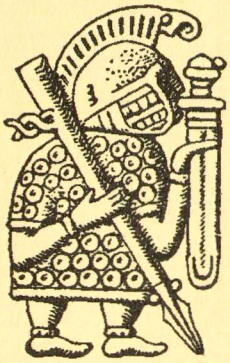

FORNVÄNNEN

JOURNAL OF SWEDISH ANTIQUARIAN RESEARCH

Strelow, H. N. 1633. *Chronica Guthilandorum.* Kiöbinghaffn.
Svahnström, G. 1978. *Visby domkyrka.* Sveriges kyrkor. Vol. 175. Stockholm.
Swanström, E. 1988. Grävningsrapport. Got. A.
Wallin, J. 1747. *Gothländska samlingar* I. Stockholm.
Yrwing, H. 1940. *Gotland under äldre medeltid.* Studier i baltisk-hanseatisk historia. Lund.
— 1978. *Gotlands medeltid.* Visby.
— 1986. *Visby. Hansestad på Gotland.* Stockholm.
— 1986. Årtalet 1317 och Consistorium Visbycense i det medeltida Visby. *Fornvännen.*
— 1988. Det medeltida Visby, ett stadssamhälle med två tungor. *Fornvännen.*

Förkortningar

Got. A. – Gotländskt Arkiv
VDA – Visby Domkyrkas arkiv
ViLa – Visby Landsarkiv

Hugo Yrwing
Ö. Vallg. 39
S-223 61 Lund

Forskning och stipendieskatt

När stiftelse- och föreningsskattekommittén på försommaren 1990 framlade delbetänkandet "Beskattning av stipendier" (SOU 1990: 47), som korteligen innebar att stipendier och priser – hittills skattefria enligt svensk rätt – skulle beskattas som intäkt av tjänst, dröjde det mindre än två dygn från betänkandets överlämnande, innan biträdande finansministern Erik Åsbrink i ett pressmeddelande (den 21 juni) förklarade att "regeringens avsikt aldrig varit att försämra de ekonomiska villkoren för konstnärlig och litterär verksamhet". Statsrådet tillade: "Jag vill därför redan nu deklarera att jag inte anser det lämpligt att utvidga beskattningen av stipendier för konstnärlig och litterär verksamhet. Visserligen är det möjligt att kompensera konstnärerna genom att samtidigt höja anslagen motsvarande inkomstbortfallet för de statliga stipendierna. Detta skulle emellertid inte täcka konstnärernas inkomstbortfall för övriga stipendier. Därför är det enligt min bedömning bättre att även i fortsättningen låta vissa stipendier förbli skattefria. Detta bör självfallet också gälla nobelpriset."

Mellan betänkandets offentliggörande och denna regeringskapitulation låg givetvis en kraftfull och högröstad protest från det litterära facket.

Skulle man granska statsrådet Åsbrinks utlåtande något närmare, är det åtminstone två slutsatser som obevekligen anmäler sig. För det första är statsmakterna tydligen inte beredda att genom ökade anslag kompensera ens de mest samhällssolidariska litteratörer och konstnärer för det inkomstbortfall som det skulle innebära att dessa kulturarbetare beskattades för stipendier och priser. Vidare – och det är här viktigare – finns det en andra stor och oenhetlig grupp av samhällsmedborgare, för vilka stipendier och priser visserligen sällan erbjuder någon total försörjning men likväl betyder mycket, men beträffande vilka det *inte* med samma iver bedyras att regeringen när den gav stiftelse- och föreningsskattekommittén dess direktiv skulle ha saknat hotfulla planer: det är rikets *studerande, forskare* och *idrottsfolk.* Dem är det tydligen enligt bedömningarna på högsta ort inte så synd om. Ty med stipendium, heter det nämligen i stiftelse- och föreningsskattekommitténs förslag till p. 2 i anvisningarna till 19 § kommunalskattelagen, "avses sådant bidrag till fysisk person, som utges för *mottagarens utbildning* eller för att stödja en av mottagaren planerad eller bedriven litterär, konstnärlig eller därmed jämförlig verksamhet, *idrottslig verksamhet eller verksamhet som forskare eller uppfinnare*" (mina kursiveringar).

Utbildning, idrott, forskning och uppfinnararbete omfattas inte av det "fribrev" som statsrådet Åsbrink efter kända höga föredömen i valtider utfärdar till andens sanna arbetare.

Från idrottens talesmän har redan kraftiga protester hörts. Forskningens och utbildningens företrädare har hittills i huvudsak tegat. Det är om dessa det följande skall handla. Det skall här från början och med all kraft sägas ifrån att deras tystnad *inte* beror på att de

skulle finna utredningens förslag acceptabla eller att de skulle sakna argument i frågan. De remissyttranden som för närvarande håller på att utarbetas kommer med säkerhet att visa motsatsen. Det är för övrigt ett oskick på gränsen till övergrepp – dessvärre av allt vanligare slag – att remissyttranden i en fråga av denna typ och betydelse, avseende ett betänkande som överlämnades den *20 juni* (1990), infordrats till *de första dagarna i september samma år.*

Ovälkomna remissyttranden kan som bekant hanteras med stor diskretion, när viljan är för handen och de berördas protester är avlägsna, impopulära eller svaga. Det är därför så mycket viktigare att en grundlig, allsidig och sakrik debatt i medierna bidrager till att belysa de många problem som stiftelse- och föreningsskattekommitténs förslag ger upphov till.

Först av allt bör en lättillgänglig och förrädisk argumentation från början avvisas. Det är riktigt att stipendier och priser i några länder är föremål för (i regel enkel och tämligen låg) beskattning. Det gäller bl. a. vårt grannland Danmark. Å ena sidan är det för att bedöma argumentationsvärdet i ett sådant förhållande helt nödvändigt att anställa en *totaljämförelse* mellan de skattemässiga och övriga ekonomiskt relevanta förhållanden som omger forskning och högre utbildning (inklusive löner och inkomstbeskattning) i de berörda länderna. Lösryckt från detta större sammanhang säger uppgiften ingenting. Å andra sidan utgör självfallet ett naket sakförhållande – att exempelvis Danmark beskattar priser och stipendier – inte något som helst argument, om man inte samtidigt förmår belysa systemets *effekter* under jämförelse med likartade samhällen, där skatt ej uttages, eller vid en undersökning av de danska reglernas tillkomsthistoria, eventuellt tidigare missbruk och eventuella nackdelar av beskattningen. Var det *bra* att införa beskattning? Vad har det inneburit?

Några *missbruk* av de gällande reglerna förmår den svenska kommittén inte påvisa. Den försöker inte ens. Dess motiv för att föreslå beskattning är ursprungligen två: skatteunderlaget behöver *breddas* och skattereglerna skall vara *neutrala* och *likformiga*, dvs. drabba olika inkomsttyper lika oberoende av deras karaktär.

Om vi först ett ögonblick granskar *breddningsargumentet* – dvs. den förvisso begripliga tanken att när man nu sent och motvilligt låter den allra mest groteska marginalbeskattningen av arbetsinkomster något mildras, skattskyldighet skall drabba fler inkomstslag, är det i och för sig respektabelt. I det stora sammanhang som här är aktuellt kräver emellertid varje förslag, som bygger på breddningsargumentet, åtminstone någon vederhäftig utredning om vad som totalt sett är att vinna på en utvidgning av skattskyldigheten i en viss riktning. Sådan utredning presterar inte kommittén. Över huvud taget är bristen på empiriskt underlag påfallande. Man håller sig på ett principiellt plan, som svävar högt ovan den grå vardagen. Det vore kanske aktningsvärt om man nu också konsekvent förblev på höjderna. Så är emellertid inte fallet.

I själva verket förmår inte kommittén genomföra sin egen principiella ståndpunkt; och vi är därmed inne på *likformighets- och neutralitetsargumenten.* Kommittén har själv berövat dessa deras tyngd. Man har tämligen godtyckligt plockat fram vissa typer av stipendier, som påstås förtjäna skattefrihet. För andra har man föreslagit skatt från och med ett visst belopp. Den prägel av godtycklighet som härigenom införts blir uppenbarligen än kraftigare accentuerad om man undantar konstnärliga och litterära stipendier och priser. Gränsen mellan t. ex. vissa typer av humanistisk forskning och litterär bearbetning av ett stoff är notoriskt svår att dra.

Här inställer sig ytterligare ett frågekomplex, som kommittén över huvud taget inte ägnar någon som helst fördjupad och realistisk analys: vilka gränsdragningsproblem, vilken rättsosäkerhet – med andra ord: vilka ofrånkomliga byråkratiska resursinsatser – kommer ett genomförande av förslagen att innebära? Och återigen: vilka blir de samhällsekonomiska totalsiffror man till slut arbetar med? Vet man över huvud taget vad man vill lagstifta om?

Från universitetens, akademiernas, de många forsknings- och utbildningsinriktade

institutionernas, samfundens, folkrörelsernas och stiftelsernas synpunkt är det uppenbart att ett förverkligande av kommitténs förslag skulle kräva betydande extrainsatser för att bedöma, kontrollera och genomföra de avdrag, inbetalningar, verifikationer m. m. som den utvidgade skattskyldigheten automatiskt skulle innebära. För varje blygsamt resebidrag – och de är tusentals varje år vid ett större universitet – skulle erfordras arbetsinsatser som i dag kan undvaras.

Kommitténs förmodan att förslaget skulle kunna genomföras utan administrativ merkostnad är obevisad och ohållbar. Saken blir inte bättre av att kommittén föreslår att sociala avgifter skulle uttagas på stipendier och priser. Härtill kommer med nästintill fullständig säkerhet de samhällsekonomiska kostnaderna för de skatteprocesser och besvärsförfaranden som skulle följa. De ofrånkomliga gränsdragningarnas osäkerhet gör sådana brister särskilt sannolika och frekventa.

Till slut: det är varken meningsfullt eller anständigt att hävda att vetenskapliga stipendier och priser skulle i och för sig genom något slags särskild helgd eller angelägenhetsgrad skilja sig från arbetsinkomster. Vill någon hävda att exempelvis litterära eller konstnärliga priser och stipendier skulle på något sätt förtjäna frälserätt i ordets egentliga mening, står det dem fritt att påstå och försöka bevisa det. Sådana anspråk framställer inte studerande och forskare. Men skattefria stipendier och priser är sedan lång tid betydelsefulla element i ett komplicerat men någorlunda väl fungerande finansieringssystem, vars ekonomiska grundvalar i övrigt inte på något avgörande vis förändras till det bättre genom skattereformen.

Genom vårens forskningsproposition tillfördes den livsviktiga samhällssektor som utbildning och forskning i dag är en viss – låt vara långtifrån tillräcklig – resursförstärkning. Att beskatta stipendier och priser innebär i sista hand, samhällsekonomiskt sett, att betydande belopp (t. ex. 30–40- eller 50-procentig beskattning jämte arbetsgivaravgifter) överföres från dessa framtidsinriktade och otillräckligt försörjda sektorer till den offentliga förvaltningens övriga, kanske inte till alla delar lika produktiva grenar. Några kompenserande anslagsförstärkningar är inte att räkna med. Härtill kommer emellertid också svårbedömda men högeligen sannolika indirekta verkningar av negativt slag, kanske främst att donations- och insamlingsmedel söker sig andra och troligen mindre värdefulla mål än stipendier och priser. Den sammanlagda förlusten för vetenskap och forskning kan bli mycket stor. Det har vi inte råd med.

Inlägget har tidigare varit infört i Svenska Dagbladet.

Stig Strömholm

Kungl. Vitterhets Historie och
Antikvitets Akademiens preses